

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ГРУПИ В РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті обґрунтовано роль і місце, розкрито потенціал соціальної групи в реалізації стратегії сталого розвитку суспільства, виявлено сутність та основні характеристики соціальної групи як суспільного феномену, з'ясовано особливості сталого розвитку соціальної групи, наведено стратегію діяльності з переведення соціальних груп на рівень сталого розвитку з метою стабільного прогресивного розвитку суспільства. Подальші дослідження спрямовуватимуться на розробку соціально-педагогічних засобів забезпечення сталого розвитку соціальних груп.

Ключові слова: суспільство; сталий розвиток; соціальна група; ознаки; сталий розвиток соціальної групи.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Поглиблення суперечностей в усіх сферах життєдіяльності, посилення деструктивних змін у природі та суспільстві, що спостерігаються останнім часом, загрожують збалансованому прогресивному розвитку цивілізації. На думку дослідників, криза цінностей, сім'ї, суспільства, нації, цивілізації сьогодні багато в чому зумовлені кризою самої особистості – утратою цілісності та дисгармонійністю її існування. Вчені зазначають, що вплив розбалансованої людини виявляється в свідомому чи несвідомому руйнуванні соціального й природного світу. Нецілісна людина, навіть якщо вона керується благородними намірами, не усвідомлюючи системності світу, закономірностей і взаємозумовленості процесів розвитку людства, своїм частковим втручанням руйнує системне ціле [1]. На сучасному етапі значних руйнівних впливів зазнали космос (земля, біосфера), соціум (держава, етнос, сім'я, місцева громада), людина (її тіло, духовність, душа), причому найбільше дисбалансованими в цій єдності є людина і соціум, а їх соціальна й моральна деградація – основною причиною поглиблення нестабільності у світі [2, с. 196].

За цих умов реалізація стратегії сталого розвитку цивілізації як основного орієнтира третього тисячоліття, що передбачає збалансований поступальний екологічний, економічний та соціальний прогрес світової спільноти протягом тривалого часу, можлива лише за умов об'єднання зусиль різних соціальних груп, зокрема дітей, молоді, дорослих, людей старшого віку, сім'ї, громади, нації як ключових ланок забезпечення сталості в усіх напрямках суспільного розвитку. Проте нині означені групи самі не відрізняються гармонійністю власного існування, характеризуються індивідуальністю, пасивною соціальною позицією, неусвідомленням важливості й невідкладності спільної діяльності як щодо вирішення власних проблем, так і для прогресивного розвитку суспільства, що зумовлює актуальність активізації

соціальної групи як важливої складової суспільства в означеному напрямі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні ролі та місця соціальної групи в реалізації стратегії сталого розвитку суспільства.

Завданнями статті є виявлення сутності та основних характеристик соціальної групи як суспільного феномену, з'ясування особливостей сталого розвитку соціальної групи, визначення стратегії діяльності з переведення соціальних груп на рівень сталого розвитку з метою стабільного прогресивного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення означеної проблеми. Проведений науковий пошук свідчить, що соціальна група як феномен досліджується переважно в таких основних напрямках: соціологічному, що розглядає групу як елемент соціальної реальності (Т. Гоббс, Л. Гумплович, Е. Дюркгейм, Г. Зіммерман, Ф. Знанецький, В. Томас); соціально-психологічному, де вивчаються особливості функціонування малих груп, процеси внутрішньогрупової взаємодії (П. Забродський, Ч. Кулі, Р. Парк, Е. Стоунквіст, Г. Тард, Ф. Тьоніс та ін.); педагогічному, що передбачає розробку засобів та технологій навчання й виховання дітей та молоді, формування колективу, розвитку позитивних особистісних якостей (В. Андреев, Ш. Амонашвілі, О. Іонова, А. Макаренко, О. Попова, С. Сисоєва, В. Сухомлинський, Т. Сущенко та ін.); соціально-педагогічному, спрямованому на створення умов соціалізації дітей та молоді (І. Курлішук, О. Малахова, Л. Міщик, С. Савченко, С. Харченко), вирішення основних проблем дітей та молоді «групи ризику» (Н. Конашенко, Г. Лактіонова, В. Оржеховська, В. Перейма, Ю. Чернецька), надання допомоги сім'ї в складних життєвих обставинах (М. Докторович, І. Трубавіна) тощо.

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття. Аналіз наукових праць свідчить про приді-

лення значної уваги розвитку окремих соціальних груп (переважно дітей та молоді), а також про наявність ефективних засобів вирішення локальних проблем представників різних соціальних груп. Однак наразі актуальною є розробка загальної стратегії переведення соціальних груп як важливих складових суспільства на рівень сталого розвитку, що зумовлює необхідність детального розгляду соціальної групи як суспільного феномену, визначення її ролі в забезпеченні стабільного прогресивного розвитку цивілізації.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз наукових досліджень [2; 3; 4; 5] свідчить, що сучасне суспільство є системою, в якій виокремлюються три основні рівні спільностей: 1) людство як єдина цивілізація (відображає фундаментальний рівень організації суспільства); 2) класи, соціальні групи, прошарки (складають соціальну структуру суспільства); 3) особистість як суб'єкт та об'єкт соціальних відносин (відтворює рівень окремого індивіда).

В означеній єдності соціальна група посідає проміжне місце між особистістю й суспільством й може бути важливим суб'єктом соціальних змін, оскільки являє собою соціальну спільноту, що є основним структурним елементом суспільства.

В історії наукової думки самостійне поняття групи поряд з поняттям особистості й суспільства розглядав ще Арістотель, виокремлюючи сім'ю і громаду як особливі типи спілкування та дружби, найважливіші спільноти, що утворюють суспільство. Т. Гоббс у праці «Левіафан» надав перше чітке визначення групи як сукупності індивідів, об'єднаних спільним інтересом чи справою, й виокремив упорядковані та неупорядковані, політичні й громадські, законні і протизаконні групи. Е. Дюркгейм надавав групі важливого значення як особливому елементу соціальної реальності, що виконує в суспільстві спеціальну функцію. Ч. Кулі розглядає суспільство як психологічний організм, що існує як цілісність завдяки тісній взаємодії між індивідами, соціальними спільнотами, групами, де соціальне й індивідуальне є частками цілого – людського життя.

Нині група розглядається як соціальне утворення, що складається з певної кількості осіб, об'єднаних на основі спільних переконань, діяльності, уподобань [2, с. 89]. Під соціальною групою розуміють: сукупність людей, що мають загальну соціальну функцію в загальній структурі суспільства, поділу праці і діяльності [2, с. 91]; відносно усталену сукупність людей, що існує в межах суспільства й має спільні інтереси, цінності та норми поведінки [5, с. 611]; стійка форма самоорганізації соціальних суб'єктів, функціональне об'єднання людей, що визнає певні цінності культури й виявляє почуття єдності в складі окремої групи [4, с. 215].

Таким чином, поняття соціальної групи виникло в результаті диференціації суспільства на окремі структурні складові, водночас сукупність соціальних груп утворюють суспільство як єдине ціле.

Нині не існує чіткої класифікації соціальних груп, їх класифікують за різними ознаками [2]:

- принципом формальності: формальні, неформальні;
- розміром: малі, середні, великі групи;

- віком: діти, молодь, дорослі, люди старшого віку;
- сферами функціонування: виробничі, навчальні, родинні, дружні;
- тривалістю існування: тимчасові, постійні;
- регулярністю й частотою взаємодії: первинні, вторинні;
- складом: елементарні, складні, складені;
- психологічними критеріями: демократичні, авторитарні, стихійні.

Більшість сучасних дослідників [2; 3; 4; 5] нині розрізняють великі, середні й малі соціальні групи. Так, до великих соціальних груп належать спільноти людей, що існують у масштабах суспільства, держави загалом: класи, соціальні верстви, професійні групи, етнічні співтовариства (нація, народ), вікові групи (діти, молодь, дорослі, пенсіонери) та ін. Велика група є сукупністю людей, об'єднаних загальною ознакою, члени якої характеризуються опосередкованими рольовими зв'язками й можуть не мати безпосередніх контактів через її численність (нація, політична партія, професійна, молодіжні спілки, працівники певної сфери), їх поведінка переважно регулюється нравами, звичаями, традиціями.

До середніх соціальних груп належать трудові колективи, політичні партії, суспільні об'єднання, територіальні спільноти (жителі одного села, міста, району та ін.). При цьому територіальна громада може бути спонтанною спільністю, тоді як трудовий колектив створюється з певною метою й регулює свій склад і відносини за допомогою певної структури управління, комунікацій, способів прийняття рішень та санкцій.

Мала група – це сукупність людей, об'єднаних міжособистісними відносинами на основі безпосередніх контактів, спілкування та взаємодії; характеризується наявністю особистих неформальних зв'язків, незначним розміром, що дозволяє зважати на інтереси кожного члена групи. До різноманітних малих груп належать сім'я, студентська група, шкільний клас, дружні компанії, сусідські спільноти, кількісний склад яких не перевищує кількох десятків осіб.

Крім цього, виокремлюють і групи «ризик» – соціальні групи чи спільноти, які через специфіку внутрішньогрупових інтересів, цінностей, норм поведінки становлять загрозу для збереження стабільності суспільства чи окремих його структур [3, с. 74-75]. Основною відмінною ознакою групи ризику порівняно з іншими соціальними групами є спосіб прийняття рішення та діяльності в несприятливих умовах, що полягає у виборі небезпечних асоціальних варіантів поведінки на противагу безперечним. Нині не існує чіткої класифікації груп ризику, до них відносять правопорушників, людей з аморальною, асоціальною поведінкою, агресивною орієнтацією, різними видами залежності та девіацій, жертв насильства, позбавлених батьківського піклування, безпритульних, важковиховуваних та ін.

Слід зазначити, що будь-яка особистість, виконуючи в суспільстві різні функції та соціальні ролі, одночасно є представником різних соціальних груп – сім'ї, вікової спільноти, навчального чи

трудового колективу, громади, нації та ін. При цьому різні соціальні групи, хоча й не утворюють чіткої ієрархії, взаємно впливають одна на одну, їхній стан є взаємозумовленим, залежить від стану особистості й водночас впливає на нього. Означене дозволяє стверджувати, що соціальна група є динамічним утворенням, може розвиватися прогресивно чи деградувати (наприклад, криза сім'ї як соціальної групи або її зміцнення, стабільність), можливим є перехід людини з однієї соціальної групи до іншої (з «групи ризику» до позитивно спрямованої соціальної групи і навпаки) чи переміщення групи в системі соціальних позицій (вертикальна і горизонтальна соціальна мобільність).

Збільшення проблемних соціальних груп, а також кризові явища, характерні для дітей, молоді, дорослих, людей старшого віку, сім'ї, громади, нації як важливих груп, що становлять основну соціальну структуру суспільства й визначають вектор його розвитку, зумовлюють актуальність розробки стратегії переведення соціальних груп на рівень сталого розвитку, сутність якої складно зрозуміти без урахування особливостей, основних сутнісних ознак соціальної групи як суспільного феномену.

Проведений науковий пошук свідчить: незважаючи на значне різноманіття соціальних груп, основними характерними ознаками будь-якої соціальної групи є наявність:

- соціальних інтересів, потреб, очікувань, мотивів і стимулів, які зумовлюють поведінку соціальної спільноти й забезпечують взаємозв'язок особистості й групи;

- групової взаємодії – як внутрішніх, так і міжгрупових соціальних зв'язків та відносин;

- моделей групової діяльності, стилю життя групи, оформлених у соціальний гештальт (образ у масовій свідомості), за яким можна визначити належність людини до групи;

- соціального життя групи як сукупності форм і видів спільної діяльності, спрямованих на реалізацію потреб, інтересів, цінностей її представників;

- ідентифікація – ототожнення індивідом себе з групою через протиставлення «ми – інші» з визначенням соціальних меж і фільтрів на «вході – виході»; освоєння соціальної позиції групи, формування відповідних установок та стереотипів»;

- закономірностей становлення, функціонування й розвитку групи, принципів і вимог соціальної справедливості, умов і гарантій її дотримання;

- культури групи, власних цінностей як сукупності ідей, уявлень, настанов, що зумовлюють цілепокладання, вибір засобів і методів діяльності її представників, їх взаємодію;

- духовних регуляторів взаємодії в групі (норм, принципів та стандартів поведінки, колективної думки), системи взаємних прав та зобов'язань учасників, групових форм соціального контролю щодо їх дотримання, виконанням соціальних ролей та функцій (зокрема через неформальні соціальні санкції);

- загальної групової мети діяльності, виникнення в індивідів у межах групи намірів, ідей, очікувань, безпосередньо не пов'язаних з їхніми особистими

потребами, що забезпечують ефективніше функціонування групи як цілісності;

- більш чи менш вираженого почуття єдності, взаємодопомоги, солідарності, що надає винагороду за зусилля та готовність індивідів жертвувати особистими інтересами й забезпечує сталість спільноти, стійкість її соціальних зв'язків.

З урахуванням наведених ознак можна стверджувати, що соціальна група щодо особистості виконує певні важливі функції: соціальну, соціальної підтримки, соціального контролю, організації й оптимізації діяльності, а стан соціальних груп відповідно зумовлює стан самого суспільства – гармонійний і прогресивний чи розбалансований.

За міжнародними даними, характерними ознаками сучасної цивілізації є соціальна розбалансованість і нестабільність на всіх рівнях організації – індивідуальному, соціальної групи, суспільства; спостерігаються відсутність гармонії між елементами соціальної системи, явища деструктуризації, дезінтеграції, збільшення кількості проблемних категорій, зниження рівня духовності, культури, здоров'я населення, криза сім'ї, деградація життєвих цінностей, загострення конфліктів і суперечностей [2, с. 318].

Водночас лише сталий прогресивний розвиток соціальних груп як складових суспільства може забезпечити його стратегічну стабільність, перехід цивілізації на засади сталості, оскільки вирішити глобальні проблеми, що постали перед людством, не можна лише зусиллями окремих особистостей, важливою є консолідація зусиль в означеному напрямі. Крім того, нині сама людина не характеризується цілісністю й гармонійністю власного існування, отже, важливим є забезпечення сталого розвитку особистості не як окремого індивіда, а відповідального соціального суб'єкта, представника сім'ї, громади, нації, цивілізації, здатного об'єднувати зусилля як у межах групи, так і різних соціальних груп з метою позитивних суспільних перетворень.

На основі викладеного вважаємо, що сталий розвиток соціальних груп являє собою гармонійний безконфліктний прогрес соціальної спільноти на засадах гуманізму, стійкої соціальної взаємодії та солідарності, здатності до само- і взаємодопомоги, самовідновлення й самовдосконалення, а також спільної продуктивної діяльності, соціальної творчості з метою прогресивного розвитку суспільства.

Означене насамперед потребує зміни свідомості особистості, яка є одночасно представником різних соціальних груп, щодо усвідомлення єдиноможливої лінії досягнення особистого успіху через гармонійну взаємодію із соціумом, культурою, природою, світом у цілому, а також розуміння нею своєї сутності як суб'єкта і творця власного й суспільного життя. На початковому етапі особливого значення в досліджуваному контексті набувають: 1) соціально-виховна діяльність з дітьми та молоддю (щодо усвідомлення ними власного призначення, формування стійкої індивідуальної та суспільної позиції особистості, стимулювання як до свідомої діяльності з власного саморозвитку, так і до вдосконалення навколишнього світу, активної участі в суспільному житті через

широкомасштабну пропаганду й залучення дітей та молоді до волонтерського руху, діяльності громадських організацій); 2) цілеспрямована діяльність щодо підвищення значущості й стабільності сім'ї як соціальної групи, котра є важливим інститутом соціального виховання підростаючого покоління; 3) організація їх взаємодії з поступовою активізацією і широким залученням інших соціальних груп, зокрема дорослих, людей старшого віку, громади для подальшого їх впливу на процеси сталого розвитку суспільства; 4) організація спільної діяльності представників різних соціальних груп з метою переведення особистості з «групи ризику» до позитивно спрямованої соціальної групи, її виходу на рівень сталого розвитку через зміну способів існування та життєдіяльності, стимулювання до самозмін, формування здатності до самостійного вирішення власних проблем, прагнення до позитивної взаємодії та творчої діяльності як основи успіху і процвітання людини та суспільства.

Така діяльність забезпечує поступове переведення представників різних соціальних груп на рівень самоорганізації й самоуправління: вони стають дійсними суб'єктами суспільних перетворень – здатними до взаємодопомоги й самостійного вирішення власних проблем, самовідновлення і самореабілітації; виявлення пріоритетів і завдань власного та суспільного розвитку, визначення й усунення причин деструктивних змін, закріплення конструктивних; об'єднання зусиль різних соціальних

груп для досягнення значущих цілей; усвідомлення цінності соціальної солідарності – взаємопідтримки, співробітництва, консолідації, що забезпечують позитивну внутрішню- та міжгрупову взаємодію й сприяють як стійкому розвитку особистості в межах групи, так і вдосконаленню самої соціальної групи, її вихід на вищий рівень розвитку, що в цілому вможливує сталий прогресивний розвиток суспільства.

Висновки дослідження і перспективи подальшого розгляду. Отже, соціальна група набуває особливого значення і цінності в сучасному світі як спільнота, що має значний потенціал та можливості для забезпечення збалансованого прогресивного поступу суспільства в усіх значущих сферах, а її сталий позитивний розвиток є одним з провідних факторів впливу на світові і цивілізаційні процеси. Загальна стратегія переведення соціальних груп на рівень сталого розвитку полягає в забезпеченні цілісного впливу на особистість, котра одночасно є представником різних соціальних груп, а також організація їхньої взаємодії, спільної діяльності. Це сприятиме максимальному застосуванню позитивного потенціалу всіх членів суспільства, долученню представників різних соціальних груп до створення загального добробуту, де партнерство є ключовим елементом, що сприятиме розвитку тенденцій довгострокової сталості.

Перспективою подальших досліджень в означеному напрямі є розробка соціально-педагогічних засобів забезпечення сталого розвитку соціальних груп.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник Л. Г. Устойчивое развитие : теория, методология, практика / Л. Г. Мельник, И. И. Коблянская, Т. В. Несторенко и др. – Сумы : Университетская книга, 2009. – 1216 с.
2. Соціологічна енциклопедія / Укладач В. Г. Городяненко. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.
3. Социологическая энциклопедия / Под общ. ред. А. Н. Данилова. – Минск : «Белорусская Энциклопедия», 2003. – 382 с.
4. Социология. Наука об обществе / Под общ. ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача. – Харьков, 1996. – 688 с.
5. Философский энциклопедический словарь / Редкол. С. С. Аверинцев, Э. А. Ааб-Оглы. – М. : «Советская энциклопедия», 1989. – 815 с.

Кабусь Н. Д.,

ХНПУ імені Г. С. Сковороди, г. Харків, Україна

РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ГРУППЫ В РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

В статье обоснованы роль и место, раскрыт потенциал социальной группы в реализации стратегии устойчивого развития общества, выявлены сущность и основные характеристики социальной группы как общественного феномена, выяснены особенности устойчивого развития социальной группы, приведена стратегия деятельности по переводению социальных групп на уровень устойчивого развития с целью стабильного прогрессивного развития общества. Дальнейшие исследования будут направлены на разработку социально-педагогических средств обеспечения устойчивого развития социальных групп.

Ключевые слова: общество; устойчивое развитие; социальная группа; признаки; устойчивое развитие социальной группы.

Kabus N.,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine

THE ROLE OF THE SOCIAL GROUP IN THE IMPLEMENTATION OF THE STRATEGY OF SOCIETY SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The article considers the role and place, uncovers the potential of social groups in the implementation of the strategy of sustainable development of society, reveals the essence and main characteristics of the social group as a

social phenomenon, clarifies the peculiarities of sustainable development of social groups, follows the strategy for social groups translation to the level of sustainable development in the constant progressive development of society. Further research will be focused on the development of socio-pedagogical means of ensuring the sustainable development of social groups.

Keywords: *society; sustainable development; social group; features; sustainable development of social group.*

Рецензенти: *Гриньова В. М.*, д. пед. н., професор;

Беляев С. Б., к. пед. н., доцент.

© Кабусь Н. Д., 2014

Дата надходження статті до редколегії 20.11.2014